

Бірюков Вадим Вікторович,
аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0001-5221-4906

УДК 351.504

doi: 10.34213/tp.19.01.09

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Розкрито сутність таких понять, як “державне регулювання”, “екологічна безпека”, та проаналізовано теоретичні основи механізмів державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки. Визначено, що теоретичні аспекти забезпечення екологічної безпеки на різних етапах свого розвитку не зазнавали змін, доповнень та різних інтерпретацій на структурно-організаційному та законодавчому рівні в системі природоохоронного нагляду і контролю.

Ключові слова: державна екологічна політика, механізми державного регулювання, екологічна безпека, система природоохоронного нагляду і контролю.

Постановка проблеми. Під час реформування природоохоронної системи в Україні великої актуальності набуває питання підвищення рівня екологічної безпеки. У вивченні наукових підходів на основі системного аналізу механізмів державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки є потреба в необхідності упровадження заходів щодо збереження та ефективного використання природних ресурсів, структурно-організаційних перетворень та їхнього законодавчого забезпечення в системі природоохоронного нагляду і контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням науково-теоретичного підходу в забезпеченні екологічної безпеки присвячено роботи М. Хілька, О. Заржицького, О. Веклич, А. Качинського та інших вчених.

Мета статті: упровадження та практична реалізація наукового підходу в забезпеченні екологічної безпеки в Україні.

Виклад основного матеріалу. З набуттям нашою країною державного суверенітету потребує особливої уваги та має стати пріоритетним напрямом державної політики раціональне використання, збереження та відтворення природних ресурсів, які є національним багатством усіх громадян України.

Реформи, здійснювані в умовах євроінтеграційних процесів, мають на меті змінити участь держави в господарській діяльності, а саме зорієнтувати господарську систему на вибір найефективніших варіантів збереження та використання природних ресурсів з урахуванням досвіду закордонних країн.

Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, як зазначається в профільному законі, здійснюють Кабінет Міністрів України, державні органи з охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, місцеві ради та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад та інші державні органи відповідно до законодавства України.

У сучасній екологічній політиці є потреба практичної реалізації наукових підходів щодо забезпечення екологічної безпеки в Україні, а саме під час реформування природоохоронної системи слід звернути увагу на вдоскона-

лення управлінської, структурно-організаційної та нормативно-правової діяльності в галузі охорони довкілля.

Виходячи із загальних уявлень та понять науки управління, розкриємо суть поняття “державне регулювання” як одну з функцій державного управління.

Державне регулювання – це сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до всіх учасників господарської діяльності і громадян. Воно включає закони, формальні й неформальні розпорядження та допоміжні правила, що встановлюються державою.

Управління як суспільне явище, що відпрацьоване і пристосоване людьми для вирішення життєвих проблем, має багатогранний характер, складається з різноманітних елементів і взаємозв'язків. Це зумовлено тим, що в управлінні як суб'єктом, так і об'єктом управлінського впливу виступає людина. Визначальним є те, що управління органічно включено в механізми взаємодії природи, людини, суспільства [5].

Отже, державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів і об'єктів управління в цілому, даючи можливість для ефективного впливу не тільки на об'єкти управління, а й на суспільне середовище всіх об'єктів.

Визначні представники філософської думки Новітнього часу (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Д. Локк) обстоювали ідею верховенства закону, вимогу дотримання правової справедливості, договірну концепцію держави. Первинною ланкою суспільності й державності ними вважається людина, а індивідуальні засади в суспільному житті є фактором боротьби проти корпоративізму та ієрархізму, властивих системі феодалних відносин. Перехід людей із природного стану до стану державного вони пов'язували не лише із суспільним розвитком, а й з історичним поділом праці. Висунуту Д. Локком ідею поділу влади на окремі гілки – законодавчу, виконавчу і судову – було підтвержено досвідом державного будівництва в різних країнах [5].

Управління в царині природокористування та охорони довкілля передбачає державне регулювання щодо забезпечення екологічної безпеки нормативно-правовими нормами та забезпечення дотримання вимог щодо чинного законодавства шляхом здійснення систематичного контролю використання та охорони природних ресурсів, стану довкілля і застосування необхідних заходів впливу до порушників екологічної безпеки.

На наш погляд, державне регулювання в забезпеченні екологічної безпеки має бути реалізовано на законодавчому рівні шляхом прийняття таких законів, які б давали можливість виконавчим органам влади приймати управлінські рішення з посиленням на науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на довкілля, щодо ефективного збереження, використання та відтворення природних ресурсів.

Прагнення України до сталого економічного розвитку, її інтеграція в європейське співтовариство дає можливість застосування досвіду європейських країн щодо співпраці держави і громадськості в забезпеченні екологічної безпеки.

В Україні, як у всіх цивілізованих країнах, пріоритетним національним інтересом є забезпечення екологічної безпеки в умовах потенційних і реальних стихійних лих, аварій і катастроф. Здійснення цього життєво важливого завдання на сучасному етапі в екологічній сфері набуло в нашій державі безпрецедентної гостроти.

Поняття “екологічна безпека” пропонуємо розглянути за трьома підходами: як складник національної безпеки, як стан екосистеми – захищеності від зовнішніх і внутрішніх екологічних загроз та ризиків, як функцію держави.

Зростання масштабів господарської діяльності, науково-технічний прогрес зумовлює посилення антропогенного тиску на довкілля та порушення рівноваги в навколишньому природному середовищі. Це, у свою чергу, призводить до загострення соціально-економічних проблем. Поряд із вичерпанням запасів невідновлюваних сировинних та енергетичних ресурсів зростає забруднення довкілля, особливо водних ресурсів та атмосферного повітря, зменшуються площі лісів і родючих земель, зникають окремі види рослин, тварин тощо. Зрештою, це суттєво підриває природно-ресурсний потенціал розвитку держави, негативно впливає на добробут та здоров'я населення, а також генерує загрози національній безпеці держави [10].

Нині в Україні екологічний складник національної безпеки як комплексна проблема стосувався передусім економіки держави та її соціально-політичної сфери. Протягом тривалого часу національна безпека в нормативно-правових документах тлумачилася як достатня захищеність від можливого зовнішнього силового втручання однієї держави у справи іншої. Та на етапі сьогодення проблема екологічної безпеки набула всезагального інтегративного змісту як необхідна умова життєдіяльності кожної людини, суспільства, держави та навколишнього середовища.

Стан екосистеми – це система параметрів, критеріїв та індикаторів, що визначають граничні значення впливу на неї.

Погіршення стану екосистем, послаблення стійкості функціонування природного середовища та недосконала система моніторингу підвищують ризики виникнення та збільшення масштабів природно-техногенних катастроф, а також призводять до загострення серйозних соціально-економічних проблем у суспільстві. Щороку витрачаються колосальні кошти на подолання наслідків надзвичайних ситуацій різного походження та компенсацію збитків, заподіяних природі. Зважаючи на важливість економічного складника екологічної безпеки, до системи показників оцінювання стану екологічної безпеки доцільно включити:

- державні витрати на охорону навколишнього середовища, у % до валового внутрішнього продукту (ВВП);
- ресурсоемність економіки (витрати природних ресурсів на одиницю валової доданої вартості);
- рівень енергоемності ВВП (кг умовного палива/грн);
- інвестиції в основний капітал, спрямовані на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного характеру, у % до ВВП;
- рівень економічних збитків від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, у % до ВВП.

Запропонований перелік показників (індикаторів) може бути використано для оцінювання стану національної безпеки в екологічній сфері [10].

У світоглядній площині такий підхід безпосередньо пов'язано з ідеями неухильного покращання якості життя людей на основі упровадження природоохоронних ресурсощадних технологій, глобального партнерства у справі охорони навколишнього природного середовища. Ці ідеї складають суть

концепції сталого розвитку, яка отримала визнання на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що проходила в Ріо-де-Жанейро в 1992 р.

Однією з головних функцій держави має бути належне забезпечення екологічної безпеки щодо збереження та раціонального використання природних ресурсів, що має бути предметом комплексного наукового дослідження.

Основні пріоритетні напрями державної політики України у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до ст. 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [9].

На нашу думку, необхідною умовою в забезпеченні екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів у сфері охорони довкілля в Україні має бути чітка визначеність відповідної спеціалізованої системи державного контролю в галузі охорони довкілля, а також повнота її правового регулювання.

Розкриваючи сутність поняття “екологічна безпека”, на нашу думку, слід враховувати його соціально-економічну суть, оскільки питання забезпечення екологічної безпеки неможливо вирішити, не враховуючи економічні та адміністративно-правові засоби впливу.

Дослідження екологічної безпеки у складі національної безпеки держави мають певну історію. Початок досліджень припадає на кінець ХХ ст., коли усвідомлення незалежності держави потребувало методологічного і методичного забезпечення формування політики національної безпеки, вивчення засад національної безпеки як системного багатокомпонентного явища й однієї з фундаментальних основ державотворення. Тому розгляд екологічної безпеки в сучасних реаліях формування національної стратегії і врівноваженої політики сталого економіко-екологічного розвитку вбачається актуальним науковим завданням [4].

Таким чином, науково-практичний підхід до прийняття та реалізації національних правових документів в забезпеченні екологічної безпеки у сфері національної безпеки на сьогодні є найважливішим завданням державної політики в системі природоохоронного нагляду і контролю.

У п. 4 ст. 3 Закону України “Про Національну безпеку” визначено, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [7].

Перехід до сталого розвитку висуває нові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки, де екологічні принципи сталого розвитку в сучасних умовах не враховуються багатьма суб'єктами господарювання. Як результат, в останні десятиліття сформувалися глобальні проблеми та загрози, серед яких однією з центральних є деградація навколишнього середовища.

Для розв'язання проблеми, на наш погляд, необхідно розробити наукові засади екологічної безпеки України, методологію забезпечення та механізми її реалізації. Саме це і спонукало нас обрати тему наукового дослідження, спрямовану на розгляд проблем забезпечення екологічної безпеки як складника національної безпеки.

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 50) визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [8].

У науковому розумінні поняття “екологічна безпека” досліджується багатьма вченими, у цьому зв'язку правильне тлумачення є надзвичайно важливим, адже воно повинне віддзеркалювати практичну сутність змісту з урахуванням послідовності найбільш суттєвих елементів.

Відзначимо, що в Україні на сучасному етапі також не існує однозначної думки щодо розуміння сутності екологічної безпеки. М. Хілько належить нижченаведене визначення.

Екологічна безпека – сукупність дій та комплекс відповідних заходів, процесів, що забезпечують екологічний баланс на планеті та в різних її регіонах на рівні, до якого людина може адаптуватися фізично, без збитків (політичних, соціально-економічних). Це також будь-яка діяльність людини, що виключає згубний вплив на екологічне середовище та не порушує баланс природних або змінених людиною природних компонентів середовища і процесів, що зумовлює тривале або необмежене в часі існування певної екосистеми [4].

А. Качинський дотримується думки, що екологічна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів об'єктів екологічної безпеки (особистості, суспільства та держави) від загроз природного, техногенного та соціального характеру, а також забруднень унаслідок антропогенної діяльності (аварій, катастроф, тривалої господарської та воєнно-оборонної й іншої діяльності), від природних явищ і стихійних лих [3].

М. Реймерс стверджує, що екологічна безпека – це сукупність дій, станів і процесів, які прямо чи побічно не призводять до серйозних збитків (або загроз таких збитків), що завдаються природному середовищу, окремим людям і людству загалом; комплекс станів, явищ та дій, що забезпечують екологічний баланс на Землі та в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно та політично готове (може без серйозних збитків адаптуватися) людство.

Керуючись визначенням науковців щодо сутності поняття “екологічна безпека” та дотримуючись зазначеного вектора, можемо характеризувати забезпечення екологічної безпеки як процес управління системою природоохоронного нагляду і контролю у сфері національної безпеки, за державними і недержавними інституціями, щодо додержання вимог природоохоронного законодавства для прогресивного розвитку держави і суспільства.

Аналіз чинного законодавства України та сучасної спеціальної еколого-правової літератури дає підстави стверджувати, що найбільш повно і точно, розкриває поняття екологічної та національної безпеки з правової точки зору визначення: ...екологічна безпека є складовою національної безпеки, тобто такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, забезпечуються регулювання здійснення еколо-

гічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя та здоров'я особи, суспільства, яка потребує чіткої конституалізації в чинному законодавстві України" [1].

У цьому зв'язку питання термінології здається нам одним із найважливіших для подальшого правильного розуміння сутності державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки в Україні.

Антропогенний вплив на природні екосистеми свідчить про те, що швидкість деградації довкілля України набула загрозливого характеру і перевищує швидкість біологічного пристосування живих організмів до середовища існування. Розглядаючи стан здоров'я населення як акумулювальний показник антропогенного навантаження на довкілля, відзначимо, що об'єктивні дані свідчать про зростання впливу екологічних чинників на фізичний потенціал нашого суспільства.

Таким чином, екологічна безпека нами розглядається як динамічна складова природоохоронної системи, що забезпечує її гармонійний розвиток в умовах захищеності від реальних та потенційних антропогенних та природних впливів. Рівень безпеки здебільшого визначається ймовірністю проявів небезпеки. Це потребує всебічного вивчення умов формування екологічної небезпеки.

Подолання негативних тенденцій зростання втрат і витрат унаслідок екологічних небезпек різного походження можливе на основі комплексного аналізу ризиків та управління ними в рамках загальнодержавної системи регулювання безпеки населення й територій. Основою цієї системи має стати аналіз можливих екологічних і природно-техногенних загроз безпеці держави. Екологічну безпеку можна характеризувати як стан захищеності держави, коли система природоохоронного нагляду і контролю спроможна протистояти дестабілізаційним впливам зовнішніх і внутрішніх загроз.

Поняття "екологічна безпека" тісно пов'язано з поняттям "екосистема". Чинна нормативно-правова база та система нормування антропогенного впливу на навколишнє природне середовище потребує якнайшвидшого перегляду.

У міжнародних документах чітко визначено, що людина є частиною природи. Отже, при формуванні поняття "екологічна безпека", яке, на думку авторів, є головним стрижнем екологічної складової сталого розвитку, інтереси людини мають розглядатися як складники зв'язків, що присутні між елементами екосистеми. Усе, створене людиною, є складником біосфери — найбільшої природної системи. Людина може дистанціюватися від природи, але повністю залежить від того, що вона дає переробити.

Діяльність людини та її взаємодія з природою призводить до негативних наслідків, а саме до забруднення повітря, води, ґрунту, вичерпання природних ресурсів, глобального потепління на планеті, руйнування озонового шару атмосфери, випадання шкідливих опадів і т. д.

Виходячи з цього, на нашу думку, завданням держави щодо забезпечення екологічної безпеки має стати науково-практичний підхід до збереження, ефективного використання та подальшого відновлення природних екосистем та їхньої здатності самовідтворюватися.

Екологічна система параметрів, критеріїв гранично допустимого впливу на довкілля і людину, а також норми і правила природокористування на основі комплексного вивчення й аналізу екологічних можливостей екосистем

та їхніх окремих компонентів закріплено в ст. 33 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” [8].

Важливим чинником у забезпеченні екологічної безпеки є раціональне використання природних ресурсів як головної соціальної функції держави.

Автори навчального посібника “Теорія та історія державного управління” (Г. Одінцова, В. Дзюндзюк, Н. Мельтюхова та ін.) вважають, що головною функцією державного управління є *соціальна*, а саме: забезпечення раціонального використання природних ресурсів [5].

Беручи до уваги те, що досягнуто певного узгодження принципів характеристик, розкриття поняття “екологічна безпека”, на нашу думку, все ще лишається за своєю суттю неоднозначним і в науковому сенсі багаторівневим та потребує подальшого вивчення з урахуванням змін, що відбуваються у природі, державі, суспільстві.

Екологічну ситуацію, що склалася сьогодні в Україні, можна охарактеризувати як кризову. У сучасних умовах суспільного розвитку забезпечення екологічної безпеки та екологічної рівноваги території країни є питаннями побудови екологічно збалансованої системи природокористування, ефективного і раціонального управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Необхідними умовами забезпечення законності та ефективності контрольної діяльності держави та її органів і посадових осіб у сфері охорони довкілля в Україні є наявність та чітка визначеність відповідної спеціалізованої системи державного контролю в галузі охорони довкілля, а також повнота її правового регулювання.

Об’єктивною основою для формування та функціонування такої спеціалізованої системи органів державного контролю в галузі охорони довкілля є наявність системи правової охорони довкілля в державі, що здійснюється спеціально уповноваженими на це органами державної влади, а також пов’язана з цим потреба здійснення державного контролю щодо відповідного напрямку охоронної діяльності таких органів, суб’єктів господарської та іншої діяльності, що так само має здійснюватися певними органами державної влади України.

Інша об’єктивна обставина, що зумовлює функціонування саме системи відповідних органів, – це наявність системи державного контролю та нагляду в галузі охорони довкілля, складником якої (підсистемою) виступає система органів державного контролю в такій сфері. Належне виконання цими органами своїх повноважень є важливою запорукою реалізації цілей і завдань державного контролю в галузі охорони довкілля, досягнення соціально корисних результатів у природоохоронній сфері. Натомість неналежне виконання таких повноважень, нестача відповідних повноважень чи дублювання їх різними контрольними органами підривають засади екологічного правопорядку, не сприяють належному захистові екологічних прав та інтересів громадян і суспільства в цілому.

Екологічна політика України визначена Основними напрямами державної політики в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затвердженими Верховною Радою України в 1998 р. Цей документ передбачає довгострокову стратегію розв’язання екологічних проблем в Україні на національному, регіональному, місцевому та об’єктному рівнях.

Згідно із Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р., забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України”. Цей Закон містить 16 розділів (72 статті) і визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Забезпечення екологічної безпеки визнається важливим напрямом державних цільових, міждержавних, місцевих програм (ст. 6). Ці питання є предметом систематичних комплексних наукових екологічних, у т. ч. еколога-правових, досліджень, і Закон передбачає можливість стимулювання цієї діяльності (ст. 8) [6] .

Процеси децентралізації управління та підвищення ролі регіонів зумовлюють вдосконалення системи державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища із чітким розмежуванням повноважень усіх органів влади, упровадження реалізації механізмів державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки на рівні регіональних утворень та держави в цілому.

Чинне законодавство щодо правового регулювання в забезпеченні екологічної безпеки, яке спрямовано на реалізацію прав громадян на безпечне життя та навколишнє природне середовище, міститься в багатьох законах України, наприклад: Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України” від 5 березня 1998 р. № 183; Закон України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 8 лютого 1995 р.; Закон України “Про поводження з радіоактивними відходами” від 30 червня 1995 р. (ст. 3, 8, 13, 17 та ін.); Закон України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 27 лютого 1991 р.; Закон України “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. (ст. 10, 14, 16-1); Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. (ст. 4, 8); Закон України “Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 р. (ст. 7, 25); Закон України “Про дорожній рух” від 30 червня 1993 р. (ст. 49, 50); Закон України “Про залізничний транспорт” від 4 липня 1996 р. (ст. 6, 11, 22) та ін.

На жаль, сьогодні в державі не прийнято уніфікованого законодавчого акта, який би чітко визначав механізм державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки. Це означає, що як окремі сфери діяльності, так і предметну визначеність діяльності органів розпорошено по різних нормативно-правових актах. Відсутність спеціалізованого нормативно-правового документа щодо державної політики в забезпеченні екологічної безпеки, на нашу думку, може бути компенсовано на час реформування природоохоронної системи прийняттям спеціальної державної програми – Державної екологічної стратегії забезпечення екологічної безпеки, що повністю відповідає вимогам Закону України “Про Національну безпеку України”.

У процесі дослідження проблеми правового забезпечення екологічної безпеки стає очевидним, що економічний чинник став більш вагомим, ніж екологічний, тому що в умовах слабкої неефективної економіки нераціональне, а подеколи й загрозливе для навколишнього середовища неефективне використання природних ресурсів може призвести до кризових явищ у сферах національної безпеки.

Основою системи управління в забезпеченні екологічної безпеки мають бути механізми, що відбивають ефективні організаційні, правові та фінан-

сові аспекти. Науковий підхід та практична реалізація механізму забезпечення екологічної безпеки щодо визначення результативності зумовлює необхідність комплексного підходу у вирішенні екологічних проблем шляхом розв'язання еколого-економічних суперечностей як на державному, так і на регіональному рівні. На нашу думку, у структурно-організаційному аспекті доцільним було б створення регіональних підрозділів щодо забезпечення екологічної безпеки, які мали б можливість не тільки контролю щодо природоохоронного законодавства, а й поєднання зусиль у природоохоронній діяльності всіх зацікавлених сторін.

Метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є реалізація законодавства, контроль додержання вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища [8].

У всьому цивілізованому світі в країнах із розвиненою економікою екологічна безпека визначається ефективністю екологічної політики держави, яка передбачає гарантування безпеки населення та спроможності протистояти дестабілізувальним впливам зовнішніх і внутрішніх загроз.

Проте залишаються складні завдання, пов'язані з вивченням проблем навколишнього середовища. Глобалізаційні процеси набувають усе більшого поширення й характеризуються якісно новими напрямками. Ми вважаємо, що проблему забезпечення екологічної безпеки не може бути вирішено шляхом дослідження окремих аспектів та напрямів у системі охорони довкілля. Очевидно, має бути сформовано такий науковий підхід, який би вплинув на процес формування державної екологічної політики у створенні єдиної системи управління на основі наукових розробок та практичної реалізації.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Українське законодавство з питань охорони навколишнього природного середовища не містить чітких механізмів державного регулювання в забезпеченні екологічної безпеки. Проте процеси, що набули на сучасному етапі зміни в системі охорони та захисту довкілля, прагнення України до сталого економічного розвитку, її інтеграція в європейське співтовариство потребує проведення комплексного підходу в забезпеченні екологічної безпеки, спрямованого на захист життя і здоров'я людей, природних ресурсів, збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

Екологічна безпека як із правової, так і з наукової точки зору має різне тлумачення. Виходячи з загальних характеристик, її сутність полягає в захисті населення й територій від негативного впливу на навколишнє природне середовище, право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, раціональне використання природних ресурсів, захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля від реальних чи потенційних загроз, збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу як одного з найважливіших чинників переходу суспільства до моделі сталого розвитку.

Законодавче закріплення екологічних заходів та економічних важелів щодо забезпечення екологічної безпеки при здійсненні всіх видів господарської діяльності, які негативно впливають або містять потенційну небезпеку та можуть негативно впливати на навколишнє природне середовище, життя

і здоров'я людини, шляхом суттєвого підвищення штрафів є правовою нормою стимулювання збереження та раціонального використання природних ресурсів в європейському співтоваристві.

Ми вважаємо, що не різке підвищення штрафів, а поетапне, науково обґрунтоване, з урахуванням економічних та соціальних чинників держави дасть можливість усім учасникам господарської діяльності перейти від застарілих технологій до сучасних, що є обов'язковою вимогою європейського співтовариства щодо вступу України в ЄС.

Реформування природоохоронної системи для нашої держави є кроком уперед, тому що низький рівень реалізації екологічної політики України та неприйняття важливих законів екологічного спрямування може призвести до непоправних наслідків.

Важливим чинником забезпечення екологічної безпеки є структурно-організаційний механізм державного управління, бо від цього залежить прийняття та ефективне виконання й реалізація управлінських рішень.

Реалізація структурно-організаційного механізму державного управління охороною природного середовища заслуговує на подальше вивчення і застосування у практичній діяльності відповідних міністерств і відомств, інших органів виконавчої влади і місцевого самоврядування нашої держави, тому що система органів державного природоохоронного контролю характеризується дублюванням повноважень, відсутністю чіткого розмежування підконтрольних об'єктів між відповідними контрольними органами.

На нашу думку, кодифікація екологічного законодавства дасть можливість для ефективного державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечить основні права громадян і суспільства.

Список використаних джерел

1. Азаров С. І., Литвинов Ю. В. Екологічна безпека як складова національної безпеки України. *Екологічна безпека*. 2012. № 2. С. 142–146.
2. Реймерс Н. Ф. Природопользование : словарь-справочник. М. : Мысль, 1990. 639 с.
3. Качинський А. Б., Єгоров Ю. В. Екологічна безпека України: системні принципи та методи її формалізації. *Національна безпека: український вимір : щокварт. наук. зб.* 2009. № 4. С. 71–79.
4. Хилько М. І. Екологічна безпека України : навч. посіб. Київ, 2017.
5. Державне управління : курс лекц. / за заг. ред. Д. І. Дзвінчука. 2-ге вид., перероб. і допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 616 с.
6. Забезпечення екологічної безпеки : курс лекц. / укладач М. В. Сарапіна. Харків : НУЦЗУ, 2015. 195 с.
7. Закон України "Про Національну безпеку" від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
8. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", редакція від 22 квітня 2018 р., підстава № 2380-19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page>.
9. Конституція України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
10. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/993/>.

References

1. Azarov, S.I., Lytvynov, Yu.V. (2012). Ekolohichna bezpeka iak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Ekolohichna bezpeka [in Ukrainian]
2. Rejmers, N.F. (1990). Pryrodopolzovanye: slovar-spravochnyk. Moscow: Yzd-vo "Mysl" [in Russian]
3. Kachynskyy, A.B., Yehorov, Yu.V. (2009). Ekolohichna bezpeka Ukrainy: systemni pryntsypy ta metody ii formalizatsii / Natsionalna bezpeka: ukrainskyj vymir: schokvartalnyj nauk.zb. – 04/2009. no. 4 [in Ukrainian]

4. Khylo, M.I. (2017). *Ekolohichna bezpeka Ukrainy: Navchalnyj posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian]
5. *Derzhavne upravlinnia: kurs leksij (2012) / za zah.red. D. I. Dzvinchuka*. D36 2-he vyd., pererobl i dopovn. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian]
6. *Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: kurs leksij (2015)*. Ukladach: M.V. Sarapina. Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian]
7. Zakon Ukrainy "Pro Natsionalnu bezpeku" vid 21.06.2018 no. 2469-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian]
8. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha" Redaktsiia vid 22.04. 2018, pidstava no. 2380-19 [in Ukrainian]
9. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian]
10. Natsionalnyj instytut stratehichnykh doslidzhen. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/993/> [in Ukrainian]

Biryukov V. V., *Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department, KRI NAPA, Kharkiv*
ORCID 0000-0001-5221-4906

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE STUDY OF STATE REGULATION MECHANISMS FOR ENVIRONMENTAL SAFETY ENSURING IN UKRAINE

Modern environmental policy has a need for the practical implementation of scientific approaches to ensuring environmental safety in Ukraine. In particular, during the reformation of the environmental protection system attention should be paid to the improvement of managerial, structural, organizational and regulatory activities in the field of management of natural resources and harmonization of environmental interests of the society with its economic interests.

The reforms being implemented in the framework of European integration processes are intended to change the state's participation in economic activity, namely, to adjust the economic system to choose the most effective options for the conservation and use of natural resources, taking into account the experience of foreign countries.

In Ukraine, as in all civilized countries, the priority national interest is the provision of environmental safety in the face of potential and actual natural disasters, accidents and disasters. The fulfillment of this vital task at the present stage in the ecological sphere has become unprecedented in our country.

In our opinion, the mechanisms of state regulation in the provision of environmental safety should be implemented at the legislative level, by adopting such laws that would enable the executive authorities to take managerial decisions with reference to scientifically sound norms of the impact of economic and other activities on the environment by putting into effect the regulatory -legal and methodological documents.

The environmental protection system reform for our state is a step forward, because the low level of implementation of the environmental policy of Ukraine and the rejection of important environmental laws may lead to irreparable consequences.

A prerequisite for ensuring environmental safety and the sustainable use of natural resources in the field of environmental protection in Ukraine should be a clear definition of the relevant specialized system of state supervision and control by creating a single environmental authority and ensuring a guaranteed level of security that corresponds to the level of developed countries of the world.

In our opinion, the codification of environmental legislation will provide an opportunity for effective state management in the field of environmental protection and will ensure the fundamental rights of citizens and society.

Key words: state ecological policy, state regulation mechanisms, ecological safety, system of environmental supervision and control.

Надійшла до редакції 15.02.2019 р.